בסוד שיח

שאול שיר

מצות וסטירה ב"ואלד - לאגר"

בסוד שיח אדמו"רים וחסידים

הסיפור שיסופר להלן הוא שילוב של עדות אישית ששמעתי מפיו של ר' אהרון ראט (ראשה) מנכבדי הציונות הדתית (היום בנתניה) ושל עדויות נוספות שנלקטו מפי אסירי מחנה מספר 5, ששמו היה "ואלד-לאגר", המסוג לעיר מילדורף. במקום זה הפיסקו הגרמנים תנאצים ימ"ש את קודבנותיהם, בבנייה של מבנים תת-קרקעיים. העדויות הנוספות, כלולות בפרקי הכרך הראשון של הספר "לפיד אש" על תולדות חייו של הקוה"ט האדמו"ר מקלויזנבורג זצוק"ל העומד לצאת לאור בקרוב, וכמו-כן מסיפורו האישי של הרב החסיד ר' אהרון פירסט נ"י, כפי שנכתב על-ידי הרב אלימלך משה שטמר מחסידי צאנז- קלויזנבורג.

"חסרות לי חוליות בזכרון האישי שלי" - מסר לנו אהרון ראט - כדי לציין אימתי זה היה, כאשר הצטרף אלינו הרבי מקלויזנבורג. מה שזכור לי היטב הוא, שזה היה במחנה מס' 5 ששמו היה וא-לד- לאגנר ע"י העיר מילדורף, שם העסיקו אותנו האוירים בבניה של מבנים תת-קרקעיים. הפעילות נמשכה מתוך רדיה במשך עשרים וארבע שעות סביב השעון. גודם הזמן נמחק זה מכבר מתודעתנו. מקום העבודה נקרא: "האובט באו שטעלע"; אתר-בניה מרכזי. האנשים שהועסקו שם בעבודת-פרך נפלו רובם זכובים. רק החזקים החזיקו מעמד. אתנו היה במחנה הרבי מקלויזנבורג. אל שמו נתוועדתי שם לראשונה. שמנו אל לבנו שהוא שרוי בחבורה של חסידים שהכירו והקירדו אותו מן הבית הם עושים מאמץ כפול ומכופל כדי להקל עליו את התנאים בעבודה גופא ובמיוחד בעת ה"אפל", המיסדר היומי בבוקר ובערב, שבו נערכה הספירה שנתכוונה לבחון את האסירים ואת מספרם הכמותי. הם מאוד השתדלו להבריח אותו בין השורות, כדי שלא יעמוד בשורה הראשונה, למען לא יתבלט ויהא על הכוונת של הנאצים הארורים".

"משהתקרב חג הפסח שנת תש"ה" - מספר הרב פירסט - "התכונן האדמו"ר מקלויזנבורג לחוג את "חג המצות", כמי שבכלל אינו שם-לב לאויקי העבודות שהנאצים הארורים כבלו אותו בהם, ואין בעולם בן-חורין יותר ממנו.

לא הציקה לו הרעבה. איך לקיים את גופו במשך שבעת ימי החג, איתן היה באמונתו, כי בוודאי יסייעו אותו מן השמים לברך "על אכילת מצה" בליל התקדש החג ולאכול לכל הפחות כזית של מצה.

"יהיה למו"

כאשר יהודי מרוכא מעבודי המחנה שפך את יגונו: "מהיכן יהיה לנו כאן במיה לדרוך כזית מצה לליל הסדר?" הרגיע אותו במלים פשוטות ביותר: "יהא לבך סמוך ובטוח: יהיה לנו!" וכאשר התקרב המועד, יומיים-שלושה לפני פסח, הלה בא ושאל שנית במרירות: "מהיכן נשיג מצה, וכי ייפתחו לו ארובות השמיים?" השיב בקול בוטח ובניגון של ודאות: "אתה תראה, יהיה לנו!"

הנה אירע נס גלוי. באותו יום עצמו הגיעו לפתע ממרומים להקות מטוסי-קרב של חיילות בנות הברית, אשר הפציצו עמדות אסטרטגיות של הגרמנים, ובין השאר פגיעת ישירות בתחנת הרכבת הסמוכה ל"וואלד-לאגער", שקישרה אותו עם מחנה הריכוז הראשי ברכבו הסמוכה, וזו נהרסה כמעט לחלוטין. עם שוך ההפצצות גייסו הנאצים י"ש מבין שבויי המחנה שנים-עשר יהודים, שנשלחו לעבוד בפנוי ההריסות וניקוי מסילת-הברזל, ולהפתעתם גילו בין הקרונות המופצצים מטען מפורט של... חיטה. מיד הזדרזו וחפנו בזהירות את הגרגירים איש מלוא כיסיו ומלוא מכנסיו, אשר נקשרו למטה בקשוליהם שיהיו מהודקים היטב - ולמרות שהיו צפויים להיתפס ולהיענש חמורות על "קמא" גניבת המזון, חירפו היהודים את נפשם, והבריחו את האוצר היקר לפנים מתחומי המחנה.

משהביאו את המטמונים היקרים לפני הרבי ושאר בני המחנה, לא היה קץ לשמחתם, ומיד נערכו בהוראותיו לטחינתם ולאפיית המצות. את הכל עשו בחשאי מפני הסכנה. החיטים נטחנו "בריחיים של יד" פשוטו כמשמעו... כל חיטה נכתשה בפני עצמה כמו ידידם, באמצעות אבנים קטנות, עד אשר דק לקמח... ובאשר הגיע בלילה תור אפיית המצות, ידעו כולם בבירור, שהם מסכנים בפעולה זו את החיים... היה צורך להעלות אש ב"תנור" שהוכשר בצריף למטרה הזאת, והימים ימי הדע-שות האמריקאנית, כל ניצוץ מתעופף בחוץ היה מתפרש על-ידי הגרמנים כאיתות למפציצי האויר ונשהר ל"סבוטאג" אם ייתפסו חלילה - ואחת דתם ליהרג.

היתה זו איפרא, מצה שמורה כדבעי. אמנם לא "שמורה" מפני חשש חימוץ, משעת הקיצירה, כי אם "שמורה" מעינו של השגח המשחית, לבל יבחינו בה קלגסי ס"ס במעשיהם.

השעה היתה מאוחרת באישון-לילה. כל דיירי המחנה שקועים היו בשינה עמוקה מרוב עייפות. רק קבוצה קטנה של אנשים בראשותו של הרבי לא נתנה שינה לעיניים. האפילו את חלונות הצריף בשמיכה עבה, העלו את במתקן הברזל הזעיר שהכינו לצורך האפיה, גיבלו את הקמח במים, החלה עבודת הלישה - בעזרת מעגל-עץ שנלקח קודם-לכן ב"השאלה" - ממטבח המחנה - והשפתיים רחשו את פסוקי ה"הלל". בסיפתר בחוץ ליד פתח הצריף נשאר אחד מאנשי הקבוצה לשמור מ"עינא בישא". מתפקידו היה להזהיר בעוד מועד את האנשים שבפנים, במקרה שיתקרבו זקיפי המחנה אל הצריף. היה זה חסד שמים שהפעולה עברה בשלום. נאפתה כמות מצומצמת של מצות כשרות. כה נתאפשר לעשרות יהודים לברך בליל הסדר "על אכילת מצה" ולאכול כזית של לחם עוני...

האופה המשומד - שחזר בו

הרבי אפה לעצמו עוד מספר מצות ביתר הידור, משום מעשה שהיה: בתוך קבוצת האנשים שהתעסקה באפיית המצות נמצא יהודי משומד, שהתנצרותו לא הועילה לו, והנאצים ימ"ש כמנהגם תחבשו אותו ביחד עם כל היהודים, עד שנפקחו עיניו והכריז שחורה ליהודית ועד שהתגרב בלילה הזה לאפות את תפקיד האופה, המכניס בשוקת את המצות בתנור, והרודה אותם מתוכו בגמר אפייתם, למרות הסיכון העצום. הנה הרבי, אם כי לא רזה את האיש ולא פסל אותו, הוא עצמו סרב לאכול ממצות שנאפו על-ידו. בזמן המתעם שנותר עד החג. השתדל בעזרת אחד ממקורביו, לאפות עוד מספר מצות קטנות בגודל "כזית" שהספיקו לליל-הסדר גרידא. במשך כל שמונת ימי החג הבאים, לא אכל רבינו שום מצה מפני שלא היה לו...

מבטיחני שלא תמותו

ומספר אחד הניצולים: "היתי אז נער בן ט"ו שנה, ובעידודיו של הרבי נמנענו - אני וחבר שלי - מלאכול חמץ כל ימי החג, עד שהענינו ביום אחרון של פסח לאפיסת הכוחות ממש, ולא יכולנו לרעוב עוד... רבינו לאכול... אך כשהבחין הרבי בנו עמד וחזו אותנו: "אם התאזרתם בגבורה והחזקתם מעמד עד הנה, רובו ככולו של החג, אנא לעשות עוד מאמץ אחד ולהשלים את היום" בהוסיפו מלים כדרבונות: "מבטיחני לכם שלא תמותו" ובכח דבריו החלטנו להמשיך בצום עד... עד שהתרחש לנו נס ופלא, שאחד העוברים במטבח המחנה יצא אלינו פתאום כשבידיו כובע מלא תפוחי אדמה מבושלים, בקליפתם, ונתן לי ולחבירי...".

ויהי ממחרת חג הפסח, אותו חג שעבר עליו כמעט כולו בדעב, ניגש הרבי באפיסת הכוחות אל אחד הבחורים היהודים שהיה מעובדי המטבח במחנה, וישאלהו אם יש ביכלתו להשיג עבורו מעט אוכל, קלח של גזר או תפוח אדמה לכיבאה, שכן הוא מרגיש חולשה יתירה בגופו וכאילו כל חיותו אוזלת. "לבי אומר לי" הוסיף בלחש "שכבר קרובה ישועתנו לבוא, וחבל מאד אם לא תהיה לי האפשרות להחזיק עד הסוף במה שקיבלתי על עצמי, להישמר באופן מוחלט ממאכלות אסורות, ולא להכנים אל תוך גופי אפילו שיעמצא רשימצא...".

השתדל אותו בחור ו"השיג" עבורו מחסכי המטבח, תוך סיכון רב, מעט ירק ושאר מצרכי מזון שלא היו בהם חששות, כדי שיתחזק מעט. בעוד כשלושה שבועות הגיעו אל המחנה חיילי הצבא האמריקאי שחיסרורו אותם משבי הנאצים ימ"ש.

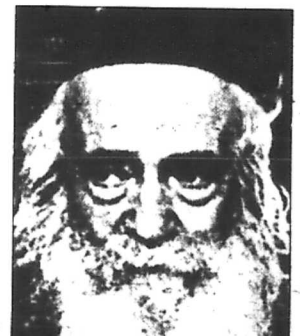
הקאמו "מוישלה"

ונחזור אל איש-שיחי ר' אהרון ראט: כאמור, בכל מסדרי האסיר ב"וואלד-לאגר" השתדלו מקוריו של הרבי להסתיר אותו. "בוקר אחד איתרע מזלו. קור מצמרר היה בחוץ ושלג כבד, כאשר נערך המיסדר והרבי נקרא לשורה הראשונה, קאפו צעיר, יהודי פולני בשם "מוישלה", סקר את השורה. צורת עמידתו של הרבי לא מצאה חן בעיניו - והוא סטר לו על לחיו בעצמה רבה, בתוספת קללה רוסית עסיסית. הייתי עד למעמד הזה. אני בטוח שה"קאפו" הזה ידע מיהו האיש, וכמה שעשה גת-כוון להתקלס בו במיוחד. זה ש"קאפו" מכה וסוטר וחובל גופנית, לא היה בגדר חידוש. לא היה מקום לשאול: "למה תכה רעך". כל החיטים קהו. כל הרגישויות נעלמו. היה בוודאי גם פחד וגם חשבון ואלה היו מעשים של יום-יום. שכבר חרלת מלה-תרגש מהם. אבל הסטירה הזו על לחיו של הרבי - זו נחרטה עמוק עמוק בזכרוני. היא השאירה בי עקבות". לימים, כאשר בחסדי ד' עליתי ארצה - ממשיך אהרן ראט - שירתתי בצה"ל כקצין העיר באפולה, גרתי באותה תקופה בטבריה, הנה אני עוֹלה על האוטובוס באחד הקווים העירוניים. אני תר אחרי מקום פנוי לשבת בו והנה את מי עיני רואות מזדקר לעומתי, אם לא את אותו "מוישלה". הקאפו הצעיר שסטר לרבי. סך הכל השנים שחלפו מאז תמה המלחמה, היה מועט, ולא היה לי כל קושי לזהות את האיש. תאי-הזכרון שלי פעלו במלוא צלילות ובהירות ולא היה לי כל ספק לגבי זהותו. אמרתי לעצמי: זהו האיש: בלבי הרגשתי שגם הוא הכיר אותי, שהרי רק לפני 3-4 שנים היה ה"קאפו" שלי. בתחנה הקרובה ירד מן האוטובוס, כנראה מתוך כוונה ברורה להמשיך ממני. ירדתי והלכתי בעקבותיו. קראתי אחריו: "מוישלה". הוא התעלם מקריאתי. החשתי צעדי והנחתי ידי על כתפו וקראתי שוב בשמו: "מוישלה". זה אתה הקאפו מהואלד-לאגר מס' 5? בבושת-פנים אישר לי שאכן זה הוא. הזכרתי לו את סטירת-הלחי שבה כיבד את הרבי מקלויזנבורג ושצירבה בנפשי והשאירה בה צלקת בלתי-נמחית. אין לי טינה על מה שאני קיבלתי, אבל מה שהרפי קיבל על כך לא מחול לך ואתה בא עמי אל תחנת המשטרה הקרובה.

"מוישלה" זה, עד כמה שהיה גדול ותקיף בשעתו, נתגמד לנגד עיני החל בוכה ומתחנן שאניח לו ושאבין, כי יצא את הבית בנער רך בשנים ובמשך חמש שנים ויותר נתגלגל ממחנה ריכוז למחנה ובכולם טעם את טעם המוות שסביבו ועכשיו הוא נתון בתשובה ושהוא בקיבוץ דתי והוא מתחנן על נפשו, לבל אחדיש לו את חיי הנישים שניתנו לו במתנה מאת הקב"ה.

הייתי בדילמה נוראה: להסגיר לשלטונות החוק למען יתן את הדין על מעשיו, או לאפשר לו את החזרה בתשובה. אכלתי את עצמי. ההחלטה לכל כיוון היתה על חוט השערה. הלכתי אחריו עד מקום מגוריו, במחשבה שאניח לו עכשיו אולי אפצאנו מחר. למחרת הבקר פגשתי בו שוב הטפעם בבית-הכנסת. לבי פעם בחוזקה והחלטתי להניח לו ולא להסגירו. כארבעים שנה נצרתי את סיפור הפגישה בלבי. לפני שנים אחדות באתי בשליחות ציבורית אל הרבי מקלויזנבורג. כאשר סיימה המשלחת שעליה נמניתי את פגישתה, ביקשתי להתייחד לשיחה בארבע עיניים. פרקתי בפניו את סיפור הפגישה עם הקאפו מוישלה והזכרתי את סטירת-הלחי, והרבי זכר, ועוד איך זכר! וכך אמר לי:

טוב עשית ששיחררת אותו והנחת לו לבנות את חייו החדשים. בשנים ההן ובמקומות בהם היינו נתונים התגברה על כולנו ההבהמה שבנו. כולנו לא היינו בני-אדם, ובמיוחד אלה ששהו בניהגום הזה במשך שנים. זה הוציא אותם מן התפקוד האנושי. הרי כולנו - הוסיף הרבי - היינו חיינו בפלאנטה אחרת. כשיצאתי את חדרו של הרבי, חשתי תחושת-הקלה. עשרות שנים התיסרתי עם השאלה האם נהגתי כשורה כאשר שיחררתי אותו מן היד ששמתי עליו. הרבי בתשובתו הוריד אבן מלבי. היכן האיש, האם הוא חי, לא אדע."

האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל.